

Kategorije in občutki pri Quinu

MATJAŽ POTRČ

POVZETEK

V prvem delu govorim o Quinovih kategorijah ter o spoznavni utemeljitvi njegove ontologije. V drugem delu obravnavam dražljajski pomen.

ABSTRACT

QUINE'S CATEGORIES AND SENSATIONS

The first part delineates Quine's categories and the epistemic grounding of his ontology. The second part is dedicated to the stimulus meaning.

I. QUINOVE KATEGORIJE

Quine je določil fizikalne predmete kot štiridimenzionalne materialne dele prostora in časa: srednje razsežne suhe dobrine ali prostorsko-časovne črve. Ta pogled na fizikalne predmete in najprej pogled na telesa je morda od vseh še najbolj ustrezen, vendar pa ni brez težav. Lahko sklepamo po *reductio ad absurdum*, in bodisi rečemo, da fizikalni predmeti ne obstajajo, ali pa da obstaja zgolj en sam fizikalni predmet.

Quinov glavni projekt je naturalizirana spoznavna teorija. Če to upoštevamo, je zgodba o fizikalnih predmetih uvod v spoznavno zgodbo. Quinovo razlago predmetov najprimerneje podamo v zaznavnih kategorijah. Kandidati za zaznavne kategorije so postavke in naravne vrste.

1. Ontologija fizikalnih predmetov

Opeke, drevesa in zajci so telesa, trdne zadeve, ki nam ponujajo praktične smerokaze pri našem svetnem pohajanju. Telesa so najbolj običajne stvari, ki jih najdemo v svojem okolju. Vendar je zelo težko kaj ustreznega filozofsko povedati o njih. Quine jim pravi fizikalni predmeti.

Fizikalni predmeti obsegajo več kot zgolj telesa: dogodke in procese. Vselej pa pričrenjamo z obstojnimi telesi.

Ko zatrdimo, da so telesa (kakrašna so opeke in zajci) fizikalni predmeti, jih skušamo razmejiti od drugih vrst predmetov. Drugi predmeti so manj pogosti kot fizikalni predmeti. Platonskim predmetom ne pritiče fizikalni obstoj. Možni in meinongovski predmeti niso fizikalni, in to je vsaj en razlog, zakaj niso povšeči Quinu.

Čeprav v svojem okolju najprej zadanemo prav obnje, pa fizikalnih predmetov, kot so telesa, ne razločimo prvih. Organizem v svojem psihološkem razvoju sprva ne naleti na posamične oprimerjene bitnosti, ampak na različne vrste snovi, kot je na primer mleko. Na tej stopnji je mama snov. Šele pozneje se organizem zave, da je mama zelo pomemben fizikalni predmet ter da je opeka zopet neko drugo telo.

Pripoved o logiki mora pričeti s stavki. Šele pozneje oskrbi predikatna logika načine oprimerjenja teles in drugih fizikalnih predmetov.

a. Quinova opredelitev predmetov kot nečesa, kar zapolnjuje določen odsek prostora in časa

Fizikalne predmete določi Quine kot tisto, kar zapolnjuje določen odsek prostora skozi nekaj časa. Fizikalni predmeti so torej štiridimenzionalni. Izraza "srednje razsežne suhe dobrine" ter "prostorsko-časovni črvi" lahko uporabimo za opredelitev fizikalnih predmetov.

i. srednjerazsežne suhe dobrine

Ko uporabimo izraz "srednjerazsežne suhe dobrine" za označbo teles kot fizikalnih predmetov, s tem poudarimo nekatere izmed naslednjih zadev.

Najprej so telesa kot fizikalni predmeti srednje razsežna. Določena so glede na organizme, ki smo mi sami. Karkoli je srednjerazsežno zame, po vsej verjetnosti ni srednjerazsežno za mravljo, če je to zanj sploh še predmet. Telesa, ki so manjša od srednjerazsežnih teles, denimo atomi, so premajhna za to, da bi jih mi kot organizmi ustrezno zajeli. Druga telesa, kot je denimo sončni sistem, so zopet preobsežna, da bi jih lahko neposredno zajeli organizmi, kot smo mi sami. Zato ustvarjamo ter izdelujemo mikroskope, teleskope in igračkam podobne modele: da bi si predstavili kot srednjerazsežna tista telesa, ki sicer glede na nas niso srednjerazsežna. Opaziti je mogoče, da je v izraz "srednjerazsežni" vgrajena spoznavna srž. Razlogi za to bodo bolj jasni ob nadaljnji razpravi.

Drugič, telesa kot fizikalni predmeti so opredeljena tudi kot suhe dobrine. Tako so ta telesa dobrine, s katerimi lahko rokujemo. V večini niso sistematično razsute bitnosti. Prav tako niso tekočine, kot je na primer voda, ki jo težje razmejimo. Dejstvo, da so to dobrine, tudi pomeni, da lahko imamo od njih kakšno korist. Kos kruha lahko pojemo, eno opeko pa lahko postavimo na drugo, ko gradimo hiše, v katerih bivamo.

ii. prostorsko-časovni črvi

Quine fizikalne predmete opredeli tudi kot prostorsko-časovne črve.¹ To poudari pomen časovne sestavine pri njihovem opisu, telesa pa primakne bližje k bolj dina-

¹ Ta opis fizikalnih predmetov sem nekaj časa uporabljal misleč, da je Quinov. Menil sem, da bo v njegovih *Teorijah in stvarih*, vendar mi ga pozneje ni uspelo najti. Najbližje kar sem našel v tej knjigi je: "Namesto da bi rekli kako je x pes, rečemo, da je x življenjsko dolgi reženj prostora-časa, ki ga zavzema pes. Ali pa kar ostanemo pri starem izrazu 'P', 'pes', in ga razložimo kot 'f je neki P', 'prostorsko-čas psa'" (str. 19). Tako bi bil 'življenjsko dolgi reženj prostora-časa, ki ga zavzema pes' primer časovno-prostorskega črva.

Eno vprašanje pogoji dejstvo, da so fizikalni predmeti dobro omejeni, za prostorsko-časovne črve pa ni tako gotovo, ali so vselej dobro omejeni.

Nasploh je glavni prispevek fizikalnih predmetov, da jih določimo kot ne-mehke. Horgan jih obravnava kot takšne ne-mehke bitnosti, kot "snobmete" (v nasprotju z mehкими bitnostmi, "slobmeti").

mičnim fizikalnim predmetom, kakršni so procesi in dogodki. Ta opeka je prostorsko-časovni črv, kajti bila je izdelana in še vedno obstaja. V času svojega obstoja včasih zamenja prostor, nekega dne pa bo prenehala obstajati. Morda je še lažje, če določimo kot prostorsko-časovnega črva tegale zajca: črva dobimo, vkolikor sledimo skupnemu nastopu snovi, ki skoraj ves čas, skozi katerega smo nanj pozorni, spreminja svoj položaj v prostoru. Kljub temu da zajci včasih spijo in se skrivajo, sledenje njihovi zgodovini pokaže, da so veliko bolj dinamični, kot pa to velja za opeke.

iii. Quinova opredelitev določnih predmetov je najbolj jasna od vseh, ki so nam na razpolago

Obstajata dve možni trditvi o predmetih v svetu. Predmeti so bodisi v kakšnem smislu nedoločeni, ali pa so zopet docela določeni (Horgan, 306). Delno nedoločene predmete bomo pustili ob strani in pričeli s trdnimi bitnostmi v našem svetu.

Quine poda najbolj izrecno (Horgan, 307) opredelitev docela določenih predmetov:

"Na *fizikalne predmete*... lahko enostavno mislimo kot na celotno štirirazsežno vsebino določenega prostorskega in časovnega odseka, kolikor naključno znešena in raznolika naj ta sicer že bo. Če je tak fizikalni predmet potem dovolj trden in notranje koherenten, z njegovo prostorsko časovno okolico pa ga veže zgolj delna in nepravilna koherenca, mu lahko rečemo telo. O drugih fizikalnih predmetih lahko bolj naravno govorimo kot o procesih, pripetljajih, dogodkih. Obstajajo pa tudi takšni, pri katerih nam posebni vzdevki niso na voljo" (Quine 1970, str. 30).

Takšno določitev fizikalnih predmetov krasi zaželeno opredelitev "jasno razmejenih pogojev oprimerjenja: dva fizikalna predmeta sta identična če imata enake prostorsko časovne meje" (Horgan, 307). Prostorsko časovni odseki pa imajo "docela natančne meje" (Horgan, 307).

Tako je Quinova opredelitev najbolj natančna pri podajanju opredeljenih pogojev oprimerjenja za določne predmete. (Horgan, 307)

b. Četudi je Quinova opredelitev fizikalnih predmetov kot docela razmejenih predmetov najbolj izrecna, pa vseeno ni brez problemov

Čeprav je Quinova opredelitev natančno razmejenih predmetov kot fizikalnih predmetov najbolj izrecna, pa še vedno ni docela zadovoljiva.

Opredelitev fizikalnih predmetov ne velja zgolj za telesa. To velja zabeležiti, kajti običajno pričnemo s telesi kot s stalnimi deli našega okolja, ki so pomembni za našo orientacijo. Vendar pa telesa niso edini fizikalni predmeti. In če telesa opredelimo kot fizikalne predmete, se morda lahko pozneje izkaže, da niti niso tako zelo trdna.

Telesa so zgolj del vsega tistega, kar sodi v opredelitev fizikalnih predmetov. Ostale bitnosti so "procesji, pripetljaji in dogodki".

Mar so telesa zares tako različna od drugih omenjenih bitnosti? Niti ne, kajti če ga motrimo s stališča njegovega vztrajanja v času, lahko telo pravzaprav obravnavamo kot dogodek, upošteva njegove prostorske spremembe. Opazili smo, da je opeka sorazmerno stalna, vendar od časa, ko je izdelana, pa do časa, ko preneha obstajati, lahko spremeni nekaj prostorskih umestitev. Še v večji meri velja to za telesa, kakršna so ljudje, ki v času svojega časovnega prebivanja pogosteje spremenijo svoje umestitve in jih lahko tako veliko prej opazujemo kot zvrst procesov s trdnim jedrom, kot pro-

storsko-časovne črve.

Razlikovanje med telesi ter med bolj dinamičnimi zvrstmi (proces, dogajanja, dogodki) morda zopet ni najbolj pomembno pri opredelitvi fizikalnih predmetov. Potem pride v ospredje pomen fizikalnih predmetov in njihovih natančnih meja.

Čeprav je Quinova opredelitev fizikalnih predmetov kot jasno razmejenih bitnosti morda najbolj izrecna, je Horgan (1991, 307) zabeležil nekaj težav, na katere lahko pri njej zadanemo:

Najprej: Prostorsko-časovnim odsekom pripada velik pomen pri oprimerjenju fizikalnih predmetov, ker nudijo docela določne meje. Tako je prostorsko-časovnim odsekom pripisan neodvisni obstoj, kot je s tem sicer tudi pri njihovi materialni vsebini. Vendar pa v Quinovi uradni ontologiji ni prostora za neodvisne prostorsko-časovne odseke, kajti njegova uradna ontologija dopušča zgolj fizikalne predmete in razrede.

Drugič: Quinova opredelitev fizikalnih predmetov predpostavlja "celotno štiriraz-sežno materialno vsebino". Vendar pa je ta vsebina zgolj "mereološka vsota fizikalne snovi" (Horgan, 307). Fizikalna snov pa je "sestavljena iz določenih fizikalnih predmetov, kakršni so elektroni ali kvarki" (Horgan, 307). Zato je opredelitev fizikalnih predmetov krožna.

Tretjič: Za Quina so ontološke zavezanosti znanosti ontološke zavezanosti našega govora. Vendar pa naša znanost ni neposredno ontološko zavezana opekam ali ljudem. Poleg tega je znanost ontološko zavezana elektronom in atomom. Elektroni in atomi pa so po svojem izgledu bližje oblakom kot pa docela določenim bitnostim. Tako postavke, ki jih oznanja znanost, ne vsebujejo določenih meja, ki so značilne za fizikalne predmete.

Te težave pri opredelitvi določenih fizikalnih predmetov lahko privedejo vse do tega, da nasploh opustimo poskuse njihove opredelitve. Nadalje lahko težimo celo k zanikanju obstoja fizikalnih predmetov.

V tem smislu lahko neuspeh pridobitve nekrožne opredelitve fizikalnih predmetov - najprej so to materialna telesa, so pa tudi procesi in dogodki - služi kot temelj *reductio ad absurdum* za dokaz neobstoja fizikalnih predmetov.²

c. Nekaj reduktivnih pogledov na fizikalne predmete

Omenili bomo dve stališči, ki sta lahko posledici težav ali pa celo nemožnosti določitve fizikalnih predmetov. Prvo stališče trdi, da fizikalni predmeti ne obstajajo, drugo pa trdi, da smo v zadnji ontologiji upravičeni priznati obstoj zgolj enega samega predmeta.

i. Fizikalni predmeti ne obstajajo (Van Inwagen)

Van Inwagen trdi, da obstajajo zgolj elementarni fizikalni delci, kakršni so atomi, katerih obstoj potrjuje naša najboljša znanost. Obstajajo tudi organizmi. Ne obstaja pa nič drugega. Takšni fizikalni predmeti, kot so srednjerazsežna telesa, ne obstajajo.

Organizmi obstajajo, ker so enote z dovolj čvrstosti. Žival ima svoje dele sestavljene tako, da se drže skupaj z večjo nujnostjo, kot pa je s tem pri delih neživih teles.

Neživa telesa pa nasprotno niso sestavljena iz delov, ki bi se držala skupaj z dovolj nujnosti. Oglej si kup peska v puščavi. Je to fizikalni predmet? Morda se zdi, da je, vendar ni, saj so njegovi deli, peščena zrnca, zbrani na robni način. Tako imamo

² Nemožnost ustrezne opredelitve docela določno razmejenih fizikalnih predmetov torej ni bila uporabljena za dokaz, da so fizikalni predmeti ontološko nedoločeni ali mehki. Uporabljena je bila za zanikanje obstoja fizikalnih predmetov.

zgolj dozdevke enotnosti. Dejansko pa v kupu peska ni enotnosti. Še več, kup peska ni predmet. Pri sestavinah kupa peska ne moremo uporabiti ustreznega merila, ki bi jih docela natančno razmejilo. Prav podobno tudi opeka ni fizikalni predmet, kajti njeni deli niso postavljeni skupaj z dovolj nujnosti. In tako tudi ta stol pravzaprav ne obstaja.

Stolov ni. O stolihih pa govorimo. Če o nečem govorimo, to še ne pomeni, da le-to tudi obstaja. Kljub temu da o stolihih govorimo, ne sledi, da stoli obstajajo, na isti način kot je tudi res, da sonce ne vzhaja, ne glede na to pa govorimo o sončnem vzhodu. Če ontologijo dojamemo resno, nam mora biti jasno, da neživa telesa ne obstajajo.

Lahko bi trdili, da Van Inwagnovo stališče, o katerem govorimo, dopušča obstoj najmanj dveh vrst fizikalnih predmetov: elementarnih fizikalnih delcev, kakršni so elektroni, in organizmov, kot so mačke ali ljudje.

Pri Van Inwagnovih merilih za obstoj fizikalnih predmetov je pomembno, da se takšni predmeti pojavljajo kot neživa telesa. Tako izključi obstoj neživih teles, ki so izložbeni primerki obstoječih bitnosti pri običajnem zaznavanju: in to so denimo stoli. Vendar Van Inwagen dopušča obstoj elementarnih fizikalnih predmetov, kot so elektroni. Dopušča pa tudi obstoj živih teles. V tem zadnjem primeru je pomembna notranja mereološka koherenca, dejstvo, da so deli živih teles sestavljeni z določeno nujnostjo, ki je značilna za živo.

Dovoliti moramo vsaj neujemanje meril. V Quinovem primeru je merilo za obstoj fizikalnih predmetov omejitev z natančno določenimi prostorsko-časovnimi odseki. V Van Inwagnovem primeru je merilo za obstoj predmetov njihova elementarna narava (elektroni), ali pa njihova mereološka koherenca (živa telesa). Po Van Inwagnovem mnenju pa neživa telesa ne obstajajo.

ii. Parmenidovski realizem: svet je eden

Druga možna posledica težav pri določitvi fizikalnih predmetov je, da ni dopuščen obstoj srednjerazsežnih suhih dobrin. Če Quinova določitev omejenih fizikalnih predmetov, kljub temu da je najbolj izrecna, še vedno ni zadovoljljiva, morda lahko na tej podlagi sklepamo, da ni docela omejenih predmetov. Ničesar ne moremo omejiti. Ni meje. Svet je en. Svet je fizikalen in materialen. Zato je takšno stališče Parmenidovski materializem. V zadnji ontologiji obstaja univerz brez lastnih delov (Horgan).

Parmenidovski materializem je samemu sebi zvesto ontološko stališče z nekaj zaželenimi posledicami. Lastni sta mu varčnost in ontološka ekonomija. Ni mu treba predpostaviti množice obstoječih stvari. Kar se pojavi kot eno na ravni zadnje ontologije, pa zopet lahko delimo na ravni področnih ontologij.³

Še bolj natančno povedano, poteka sklepanje v prid zgolj enega obstoječega predmeta takole: Predmeti so bodisi deloma slabo omejeni, ali pa so zopet docela jasno omejeni. Delna nedoločenost predmetov ima za posledico, da jim nekateri njihovi deli protislovno ne pripadajo in da jim tudi pripadajo. To kaže nemočnost delno nedoločenih predmetov. Pomanjkljivo pa je tudi stališče, da obstajajo strogo omejeni predmeti, ki za omejitev uporablja merilo prostorsko-časovnih področij (Quine). Tako predmetov ni. Obstaja pa en sam predmet.

³ Dalee Jacqueline predlaga podoben varčni ontološki pogled na zadnjo ontologijo, ki v Meinongovskem univerzu dopušča zgolj en sam predmet. Ta edini obstoječi en sam univerz lahko matematično določimo kot množico, ki vsebuje vse lastnosti, s kombinacijo katerih lahko oprimerimo vse možne in nemožne predmete.

d. Quinova opredelitev omejenih fizikalnih predmetov ni brez težav

Quine je najbolj izrecno opredelil določno omejene fizikalne predmete. Vendar pa njegova opredelitev še vedno ni brez težav. Tako so se pojavili sklepi, naj obstoj fizikalnih predmetov bodisi deloma opustimo (Van Inwagen), ali pa ga korenito spremenimo (Horgan).

Morda pa se Quine ni tako motil. Morda je razlog, da so njegovo opredelitev predmetov dojeli kot neustrezno, bil enostavno v tem, da je bila ontološka. Prav tako je vprašljivo, ali Quina zanima podčrtanje pomena razlike med temeljno ontologijo ter med področnimi ontologijami.

Glavno merilo za *ontološko* opredelitev fizikalnih predmetov je bila jasna omejitev meja fizikalnih predmetov s pomočjo prostorsko-časovnih področij. Prostorsko-časovna področja imajo po predpostavki jasno omejene meje. Ta jasna omejitev fizikalnih predmetov z določitvijo njihovih meja je bila pozneje opuščena:

"Le kdo naj pričakuje natančno določitev mize na ravni molekul? Nešteto ob posamičnih trenutkih razlikujočih se skupkov molekul je kandidatov za mojo mizo... Mehkost meja je podžgala filozofsko razpravo v primeru miz zavoljo njihove dozdevne in zmotne natančnosti. Hribov se lotevamo postopneje. Misel, da bi omejili hrib, se pač ne pojavi. V temelju pa sta oba primera prav podobna. Naši izrazi omejuje predmete v tisti meri, kot so ti predmeti za nas pomembni. Razlika med primeroma je zgolj razlika v stopnji" (Quine 1985, str. 167-168).

Mar si Quine ni zvest, ko ob enem trenutku prevzema jasno določene meje prostorsko-časovnih področij kot merilo za fizikalne predmete, jih pa potem zopet zavrže?

Dobrohotna razlaga poteka takole. Quinova opredelitev fizikalnih predmetov je ontološka, vendar na njeno ontološkost ne smemo gledati kot na zadnji smoter. Morda se Quine zaveda meja ontološke opredelitve fizikalnih predmetov.

Tukajšnja teza trdi, da Quine uporablja definicijo fizikalnih predmetov kot ontoloških bitnosti zgolj zato, da bi podgradil svoj glavni projekt. Njegov glavni projekt pa ni ontološki.

V pravkar navedenem odlomku je govor o "mehkosti meja", o "naših izrazih", ki omejuje "predmete v tisti meri, kot so ti predmeti za nas pač pomembni".

2. Quinov projekt je spoznaven in ne ontološki

Quinov glavni projekt ni ontološki, ampak je spoznaven. Toliko lahko že slutimo na podlagi vsega navedenega.

Natančno *ontološko* omejitev fizikalnih predmetov obdržimo, obenem pa so naši načini dojemanja fizikalnih predmetov lahko nenatančni, saj je zgodba o njih *spoznavna*.

Quina ontologija ne zanima najbolj, njegova skrb ni tolikanj posvečena temeljnemu ogrodju sveta. Zanima ga naša vednost o svetu. Trdi, da se posveča zlasti vprašanju, v kakšnem razmerju so dražljaji, ki se dogajajo na naših čutnih površinah, z gradnjo naših teorij.⁴ To zanimanje ima izvesek "naturalistična spoznavna teorija".

S tega stališča bi bilo smiselno preiskati tudi naše zdravorazumske teorije, saj se zdi, da prav pri njih obstaja neprekinjen niz od dražljajskih vtisov na naših sprejemnih površinah do zdravorazumskih sklepov o fizikalnih predmetih. Po merilih zdravorazumske fizike bi morali obstajati fizikalni predmeti, kakršni so elektroni. Ker zdravorazumska fizika neposredno ne predpostavlja obstoja opek in zajcev, lahko

⁴ Glej drugi del tega spisa.

sklepamo, da je to potem področje zdravorazumske psihologije. Naturalizirana spoznavna teorija bi v tem smislu podala zgodbo od vtisov na naših občutnih površinah pa do sklepov o bitnostih, ki jih postavlja zdravorazumska psihologija kot naša teorija o svetu.

3. Zato Quinovo zgodbo najbolje podamo v (zaznavnih) kategorijah

Vkolikor je Quinova glavna zgodba spoznavna, potem moramo ontološko oznako ostro omejenih fizikalnih predmetov s pomočjo prostorsko-časovnih področij videti kot prvi korak k temu, da podamo spoznavno zgodbo o predmetih. Če je tako, potem je za ontološki projekt pomembna ostra omejitev predmetov, združljiva z zgodbo o pomanjkanju jasnih meja na spoznavni strani. Pomen bo izgubilo tudi dejstvo, da so predmeti fizični. Fizika je morda odločilna za ontološko, ne pa za spoznavno zgodbo.

Na spoznavno določitev predmetov lahko gledamo kot na (zaznavno) kategorizacijo.

Zgodba potem vključuje bitnosti, za katere predpostavljamo, da obstajajo, pri tem pa je poudarek na "predpostavljamo". Pravo vprašanje torej meri na našo *vednost* oziroma na znanje, ki zadeva predpostavljene bitnosti. Tako mora pomembna zgodba potekati v psihološkem izrazju, vkolikor pač merimo na vednost. Zdravorazumska različica psihologije je zdravorazumska psihologija. Ta mora pojasniti vednost o bitnostih, ki jih postavljamo, in sicer o opekah, zajcih in drevesih.

Kateri znanstveni pristop je najbolj primeren za to, da pokažemo na te bitnosti? To je zgodba o tem, kako stvari razvrščamo. Dobimo jo v znanstveni psihologiji. Govori o tem, kateri so spoznavni mehanizmi, ki z njihovo pomočjo razvrščamo srednjerazsežne suhe dobrine.

Zgodbo o razvrščanju v znanstveni psihologiji še najbolje podamo v zaznavnih kategorijah s pomočjo teorije zaznavne kategorizacije.

4. Kaj so kategorije (občutkovne, zaznavne kategorije); Teorija Dveh Ravní

Kategorije so pripomočki za razmejevanje sveta, za to, da našo vednost o svetu spravimo v pregledne dele, s katerimi potem lahko upravljamo. Kategorije razločijo spoznavne mehanizme, s pomočjo katerih izvajamo razvrščanje. Nič pa ni predpostavljeno o tem, kje se kategorizacija dogaja. Kljub temu, da za razvrščanje običajno predpostavimo, kako se dogaja znotraj organizma kot njegova zmožnost, da kaj ve, lahko zgodba meri tudi na kategorije kot na ekološko podane bitnosti v behaviorističnem izrazju (Neisser). Na ta način bi bila razlaga kategorizacije združljiva s Quinovimi siceršnjimi pogledi na obnašanje temelje teorije pomena.

Kategorije oprimerijo bitnosti. Ker obvladamo kategorijo psov, lahko to bitnost uvrstim med pse. To kaže za kategorije značilno spoznavno ekonomijo, ki mi omogoča boljši odziv na bitnosti v svetu, oziroma na tisto, kar prepoznam kot bitnosti v svetu. To so zame pomembne bitnosti. Seveda bo v moj prid, če se bom nanje lahko primerno odzval.

Primeri psov, opek in dreves so bili primeri višjih (zaznavnih) kategorij, ki bi v grobem ustrezale razvrščanju pojmov. Pojme moramo razločiti v skladu z načeli skrajnega prevoda, kot trditve, na katere se lahko obnašanje odzovemo.

Obstajajo pa tudi nižje kategorije občutkov, ki jih ponazarjajo fonemi in robovi.

Razmerje med višjimi in nižjimi kategorijami je po vsej verjetnosti razmerje občutkov, ki so v oporo pojmom in višjim kategorijam.

Možno zgodbo o razmerju dveh ravni odziva lahko poimenujemo Teorija Dveh Ravnih. Ta zgodba je zavezana obstoju zgolj dveh ravni odziva.

5. Quinovi kandidati za kategorije: postavke, naravne zvrsti

Če so (zaznavne) kategorije zadnji smoter, zavoljo katerega smo prej ontološko določili fizikalne predmete, kateri so potem Quinovi kandidati za spoznanje?

Omenjena bosta dva kandidata za (zaznavne) kategorije, ki nastopata v Quinovem delu: postavke in naravne zvrsti.

a. Postavke

Postavke so stvari, za katere predpostavljamo, da obstajajo, oziroma na katerih obstoj stavi neka teorija. Naša najboljša fizika postavlja obstoj elektronov. Tako naša najboljša fizika pristaja na posledico, da elektroni obstajajo, da so obstoječe bitnosti. Vendar postavljanje ni ontološko. Postavke se ne nanašajo zgolj na stvari, katerih obstoj predpostavljamo, ampak merijo tudi na načine pristopa k predmetom, ki so spoznavno dostopni znanosti ali pa določenemu pogledu na svet.

i. Postavke se nanašajo na fizikalne predmete (zajce), ne zgolj na teoretske bitnosti (elektrone)

Podobno kot je s tem v znanosti (ta stavi na obstoj elektronov), postavlja naša vsakdanja zdravorazumska teorija obstoj zajcev, opek in knjig. Potemtakem pa to ni zgolj predpostavka o tem, kar obstaja tam zunaj v svetu. Je predpostavka o možnostih, ki so na voljo naši najboljši zdravorazumski teoriji o svetu, da predpostavlja različne bitnosti.

ii. Postavke in kategorije

Postavke so možni kandidat za kategorije. Nanašajo se namreč na naše zmožnosti, da kaj vemo o bitnostih v svetu. Zato niso zgolj predpostavke o tem, kaj v svetu obstaja.

b. Naravne zvrsti

Še en kandidat za kategorije so naravne zvrsti.

Naravne zvrsti se med seboj razlikujejo po meri podobnosti. Ta snov je podobna oni snovi.

Naravne zvrsti so prva opora naši vednosti, z njihovo pomočjo med seboj ločimo bitnosti v svetu. Ne predpostavljajo strogih meja pri postavljenih bitnostih. Tako pa je tudi prav, saj je njihova narava spoznavna.

Naravne zvrsti so tista vednost, ki jo uporabimo za snov, še preden ločimo njene posamične dele.

i. Naravne zvrsti moramo razumeti kot (zaznavne) kategorije

Tako moramo naravne zvrsti razumeti kot (zaznavne) kategorije, kot podlago za razločevanje bitnosti, ki šele bodo posamično porazdeljene.

Naravne zvrsti so drugi kandidat za določitev fizikalnih predmetov s stališča naturalizirane spoznavne teorije.

Definicijo steklenice lahko podaš z *a priori* sredstvi.

Na nek način pa se moraš usmeriti na primere naravnih zvrsti (zlato, bukev), ali pa se zateči po pomoč k znanstveniku (H₂O).

Naravne zvrsti tako kažejo na pomen *zaznavne* kategorizacije, pri kateri potrebujemo kakršenkoli neposreden (zaznavni) stik.

6. Naturalizirana spoznavna teorija in kategorije

Mar je sploh smiselna zgodba o tem, da je Quine uporabljal *ontološko* definicijo fizikalnih predmetov kot vstopnico za svojo določitev *spoznavnega* temelja fizikalnih predmetov?

Mislím, da je. Quine skuša zlasti zgraditi naturalizirano spoznavno teorijo. Zato mora zaznavnim kategorijam pripasti prednost pred čisto ontologijo.⁵

7. Vprašanje

Vprašanje: Quine se loteva ontologije z vso potrebno resnostjo. Zato njegovih namer ne moremo zvesti na spoznavno teorijo. Trdi, da pomeni biti "biti vrednost vezane spremenljivke".

Odgovor: Biti vrednost vezane spremenljivke pomeni, da zapolnjujemo vrzel. To je blizu kantovskemu shematizmu. Kantovski shematizem pa je spoznaven in ni ontološki (Siitonen).

Menim, da vrednosti spremenljivk ne moreš na tako naraven način razporediti čez elektrone, kot to lahko storiš pri steklenicah, torej pri zdravorazumskih psiholoških postavkah.

Problem: Vrednosti vezanih spremenljivk sežejo tako čez elektrone, kot tudi čez *skupke* elektronov (steklenice).

II. POMEN IN OBČUTKOVNI DRAŽLJAJ

8. Dražljajski pomen kot kategorizacija

Dražljajski pomen razumem kot zaznavno kategorizacijo. Ker se dražljajski pomen pojavlja pri določitvi opazovalnih stavkov, moramo najprej opredeliti opazovalne stavke.

a. Opazovalni stavki

"Gavagai" je en primer opazovalnega stavka.

Opazovalni stavki so tisti deli naše teorije, ki omogočajo stik s svetom. So napovedi in hipoteze, ki jih lahko testiramo. Teorije sestojé iz stavkov. Opazovalni stavki so edini stavki, ki so utemeljeni izkustveno in morda tudi s poskusi. Toliko na kratko o *opazovanju* in o napovedi. Za organizme je stik s svetom dobrodošel, podamo pa ga lahko v izrazih preživetvene vrednosti. Opazovalni stavki so otrokova vstopnica pri učenju jezika ter znanstvenikova vstopnica pri tem, ko začne graditi teorijo. Celo ko

---

⁵ Za razpravo v zvezi s tem delom spisa se zahvaljujem naslednjim kolegom: Roger Gibson, Leila Haaparanta, Brian McLaughlin, Nenad Mišćević, Philip L. Peterson, W.V.O. Quine, Arto Siitonen.

je jezik že naučen in celo ko je teorija že zgrajena, morata biti jezik in teorija vsaj na svojih robovih v nenehnem stiku z izkustvom sveta.

Vkolikor govorimo o stičiščih teorije s svetom kot o *stavkih*, to pomeni, da slednji niso posamični izrazi oziroma termini. Opazovalnim stavkom lahko pritrdimo, ali pa jih odklonimo. Do njih smo lahko praktično naravnani, kar ni mogoče pri golih posamičnih terminih. Torej moramo izraz "Zajec" dojeti kot stavek, nekaj takega kot "Tamle je zajec.", in ne kot posamični izraz ali termin. V razliko z golimi termini lahko stavke prepoznamo kot resnične ali kot neresnične.

Opazovalni stavki se pojavijo v zgodbi o *skrajnem prevodu*. Terenski jezikoslovec gradi slovar njemu docela nepoznanega domorodskega jezika. Pričeti mora z opazovalnimi stavki. Prevod je skrajen v tem smislu, da ni potrebno predpostaviti nikakršnega pomena, kot je to sicer običaj pri slovarjih onih jezikov, ki jih jezikoslovec vsaj deloma že pozna. V nasprotju s temi kot rečeno opazovalni stavki ne predpostavljajo nikakršnega pomena. Kaj pa vendarle predpostavljajo? O kandidatih za oporo pomenu bo tekla beseda v prihodnjem razdelku.

Terenski jezikoslovec opazi, da domorodčevo izjavo "Gavagai" spremlja pojavljanje zajcev kje v bližini. Tako zgradi hipotezo, da lahko "Gavagai" prevedemo z "Zajec". Pa je jezikoslovec v to prepričan? Svojo hipotezo mora testirati, to pa počne tako, da preverja domorodčevo pritrdjevanje in odklonitev k izjavi stavka v spreminjajočih se okoliščinah. V položaju skrajnega prevoda se lahko jezikoslovec zanese le na domorodčev obnašanski izhod, ki ga spremljajo opazovane okoliščine. Še več bi morali razpravljati o tem, kaj je zaslužno za uspeh prevoda iz začetnega jezika v naš jezik.

Opazovalni stavki morajo zadostiti več pogojem:

Dražljaji: Opazovalni stavki so neposredno povezani z dražljaji. So posebni stavčni rod, ki je v oporo tvorbi drugih stavkov, namreč onih stavkov, ki so bolj oddaljeni od neposrednega izkustva in so že proizvod naših teorij.

Dražljaj je tisto, kar se pač pojavi na organizmovih površinah, ko je ta soočen s svetom. Dražljajska izkustva določenega organizma ne morejo biti soočena s celim svetom, ampak samo s tistimi delci sveta, ki se pojavijo temu organizmu nasproti ter so zanj pomembni. Dražljaji omejujejo organizem na tisto, kar lahko le-ta zajame v svojem stiku s svetom.

Pritrditev in odklanjanje: če je dražljaj pomemben za organizem in ima posledice za njegovo obnašanje, ga morajo spremljati stavki.

Znanost sestavljajo stavki. Kot smo dejali, lahko organizem stavkom pritrdi, ali pa jih odkloni. Pri posamičnih terminih to ni mogoče, ali pa vsaj ni tako pogosto.

Do pritrditve in odklonitve opazovalnih stavkov pride, ko se stavki pojavijo skupaj z dražljaji.

Dogodnost: Opazovalni stavki se dogodijo. 'Dežuje.' je priložnostni stavek. Lahko je namreč resničen ob določenih priložnostih, neresničen pa ob drugih priložnostih. V tem je tudi njegova razlika s stavkom 'Vsi ljudje so umrljivi.', ki ga lahko spoznamo za resničnega, ne da bi upoštevali katerokoli posamično priložnost, v kateri se pojavi.

Dogodne stavke lahko empirično preverimo prav zato, ker so resnični ob nekaterih priložnostih in ker so neresnični ob drugih priložnostih.

Medsubjektivnost: Opazovalni stavki so nujno medsubjektivno preverljivi. So tisti del teorije, ki ga lahko preskusimo. Potemtakem stavki, ki poročajo o subjektivnih občutjih, kot so 'Sedaj se dobro počutim.' ali 'Ta rdeča barva se mi zdi nekam bleda.' niso opazovalni stavki.

(Vprašanje pa je, če ta zahteva nujno velja, kajti glede na pozneje razloženo stališče so lahko stavki še vedno opazovalni, ne da bi bili medsubjektivno opazovalni.)

Nejasnost: Opazovalni stavki so del znanstvene teorije. Podobno kot vse ostalo, kar se pojavi v znanstveni teoriji, jih lahko preskusimo in preverimo.

Natančneje povedano, opazovalne stavke lahko obravnavamo kot hipoteze. Vsako empirično hipotezo pa lahko spremenimo zavoljo pojava in pritiska novih dejstev.

'To je labod.' je opazovalni stavek (PT,3). Pritrditev temu stavku in njegova odklonitev se spreminja pod pritiskom na novo naučenih izkustev. Priučenje ali seznanjenost z dejstvom, da obstajajo črni labodi, je en primer. To priučenje oskrbi okolni pritisk, pod katerim se pritrjevanje stavku oziroma njegova odklonitev ob nadaljnjih priložnostih lahko spreminja.

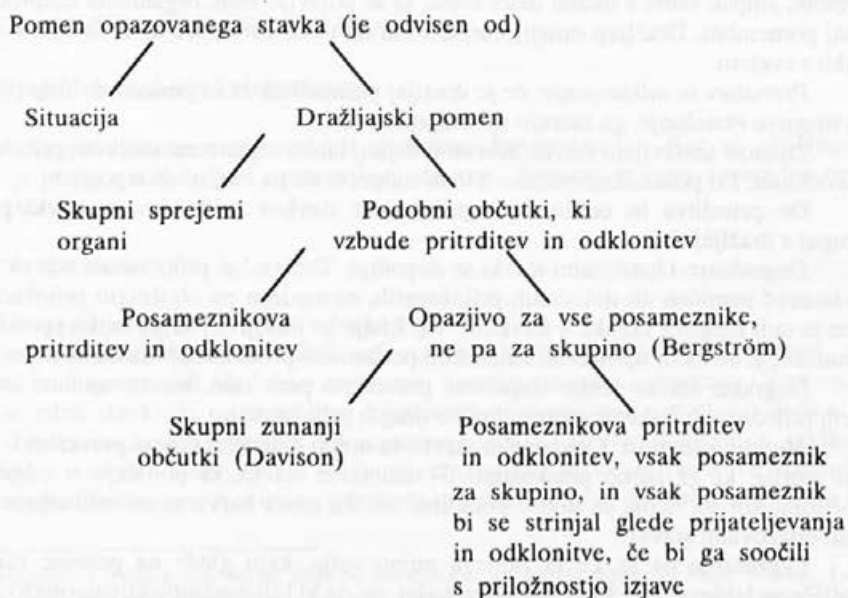
Dražljajski pomen: Dražljajski pomen zajema niz vseh tistih dražljajev, ki so bodisi pritrjevalno ali pa odklonilno povezani z opazovalnim stavkom (PT, 3).

Dražljajski pomen zajema različne dražljaje, ki se pojavijo kot temelj pritrjevanja in odklonitve. Dražljajski pomen je torej precej različen glede na tisto, kar je vzburljeno na sprejemnih površinah pri enem in zopet pri kakšnem drugem posamezniku, pa tudi ob časovnih premenah pri enem samem posamezniku. Kajti če zorni koti opazovanja so ob različnih priložnostih pač različni.

Tod je mesto metafori o obrezanih grmičih. Notranja razvejanost pristriženih grmov ni pomembna pri opredelitvi njihove površine. Na podoben način so velike razlike v dražljajih pomembne zgolj toliko, kot se pojavijo na organizmovi površini. Za Dražljajski Pomen pomembno površino moremo opisati z njenimi obnašajskimi posledicami, ne pa fiziološko. Pomembna je zgolj površina, ki privede do odzivov, ne pa njej podložna razvejanost živčevja.

b. Dražljajski pomen določa pomen opazovalnih stavkov. Dileme.

Pomen lahko določimo kot tisto, kar se obdrži ob prevodu stavka iz enega v drugi jezik. Odprto vprašanje ostaja, kaj je zaslužno za pomen opazovalnega stavka v položaju skrajnega prevoda. Sestavimo razpredelnico vsega tistega, od česar je lahko odvisen pomen opazovalnega stavka:

Glavne točke bomo tod na hitro povzeli, potem pa bo sledila nadaljnja razprava o njih.

Prvi kandidat za tisto sestavino, ki omogoča prevod opazovalnega stavka iz začetnega v zaželeni jezik, je skupna situacija, v kateri se nahajata domorodec in jezikoslovec. Situacija pa ni dovolj pojasnjena.

Prvi nadaljnji že nekoliko bolj opredeljeni kandidat je *dražljajski pomen*, ta pa je množica vseh odzivov pritrjevanja nekemu stavku in prav tako odklonitev določenega stavka. Kaj v dražljajskem pomenu, pa je odgovorno za uspeh prevoda?

Prvi možni odgovor ponuja *skupne sprejemne organe*, kar nas biološko gledano ne more prepričati. Nadaljnji kandidat so *podobni občutki*, ki vzbudijo pritrjevanje opazovalnemu stavku ali pa njegovo odklonitev. Podobnost vzdolž posameznikov pa morda ni najboljša rešitev. Nadaljnji predlog ponudi omejitve na *posameznikovo* pritrjevanje in odklonitev. Pri tem določimo opazljivost stavka za skupino tako, da je ta stavek najprej opazljiv za vsakega člana skupnosti. Težava pri taki poti je, da je stavek lahko *opazljiv za vsakršnega člana, še vedno pa ne za skupnost*. Da bi se izognili vsem tem težavam, lahko za sestavino, ki jo iščemo, predlagamo *skupne zunanje površine*, ki povzročajo pritrjevanje in zanikanje. Ker pa bi nas to oddaljilo od sprejemnih površin, ki kar nekako aksiomatsko vztrajajo, bo bolje, če povzamemo rezultate, ki smo jih doslej na svoji poti pridobili, in se obenem skušamo izmakniti ubesedenemu ugovoru. Ostanemo torej pri posameznikovem pritrjevanju in odklonitvah, stavek pa nam je opazljiv za skupino, ko je opazljiv za vsakega izmed članov te skupine. Dodana je še zahteva, da se mora vsak posameznik strinjati v svojem pritrjevanju in odklonitvi, ko naleti na priložnost izjave tega stavka. Takšen je končni predlagani pogled na dražljajski pomen.

Nadaljnje podrobnosti v zvezi s to razpredelnico si bomo ogledali glede na vprašanje podobnosti.

Dražljajski pomen v svoji različnih oblikah in spremembah je glavni kandidat za odločitev pomena opazovalnega stavka. Lahko opazimo, da je z nenehnim vse bolj podrobnim določevanjem dražljajskega pomena povezanih več vprašanj. Ta vprašanja bomo zastavili v izrazju nasprotja med bližnostjo (proksimalnostjo) in med daljnostjo (distalnostjo), pa tudi v izrazju nasprotja med posameznikom ter med skupnostjo. Nadaljnje vprašanje bo merilo na zgradbo dražljaja.

i. Bližnost in daljnost (proksimalnost in distalnost)

Bližnji (proksimalni) dražljaj določimo tako, da se dogaja izključno na organizmovih površinah. Daljni (distalni) dražljaj pa lahko opredelimo s pomočjo zunanjih površin, in morda s pomočjo predmetov, ki so pogojili dražljaje.

Predlog, da dojamemo dražljaj kot daljni oziroma kot distalni dražljaj, ni preveč uspešen. To pa zato, ker umešča vzrok dražljaja na površino zunanje zaznanih predmetov, čeprav ne zanika tistega dela, ki nanj ob tem vpliva sprejemna površina organizmov.

Vse spremembe pri določitvi dražljajskega pomena ostajajo na sprejemnih površinah organizma, z izjemo predloga o skupnih zunanjih dražljajih. Ta zadnji predlog načeloma odmerja več prostora ontologiji. Vsi drugi načini določitve dražljajskega pomena pa se izkažejo za spoznavne.

Ostajanje pri bližnosti ter pri površinah je pomembno, kajti omogočilo nam bo pogled na dražljajski pomen kot na nekaj spoznavnega in zatorej kot na nekaj, kar je enako občutkovni kategorizaciji.

ii. Posameznik ali skupnost

Drugo vprašanje meri na posameznika in na skupnost. Naj bo dražljajski pomen kaj takšnega, kar bistveno pripada posamezniku ali pa kakšni razporeditvi v širši skupnosti?

Ko določamo dražljajski pomen, se izkažejo kot pomanjkljivi vsi predlogi, naj bo temeljna skupnost. Situacija je preveč grobo zrnata, podobnost občutkov pri več posameznikih pa je dvomljiva. Preostane nam torej opredelitev dražljajskega pomena v skupnosti tako, da pričnemo s posamezniki.

Vendar je bolje, če ob opredelitvi dražljajskega pomena ostanemo s skupnostjo, saj pripada dražljajski pomen opazovalnim stavkom, ti pa morajo slediti zahtevam medsubjektivnosti. Kajti opazovalni stavki sodijo k znanosti, znanost pa je po svoji naravi medsubjektivna.

Ostajanje pri posamezniku, ko opredeljujemo dražljajski pomen, se ujema z njegovo spoznavno naravo. Raziskava vira posameznikovih odzivov je značilno spoznavna, v nasprotju z izvedenim položajem spoznavne skupnosti. Formula vednosti " $V_a p$ " najprej opredeli vednost pri posamezniku.⁶ Ta spoznavni razlog, da pri opredelitvi dražljajskega pomena ostanemo pri posamezniku, moramo znova prepoznati v bližini zaznavne kategorizacije.

iii. Zgradba dražljaja

Vprašanje je, ali ima dražljaj zgradbo. Na prvi pogled se zdi odgovor negativen. Dražljajski pomen se pojavi ob zgodnji in temeljno navpično podprti stopnji psihološkega učenja ter na stopnji začetne znanstvene raziskave. To je stopnja, kjer se pojavijo prvi stavki, ki bi ustrezali stavčni logiki. Zgradba pa je stavku dodana šele na stopnji, ki ustreza predikatni logiki, ko postanejo pomembni posamični izrazi oziroma termini in njihove ontološke predpostavke.

Posledično sta pritrjevanje in odklonitev splošna obnašajska odziva na celotne neporazlikovane stavčne dražljaje. Tako dražljaji ne morejo imeti kakšne bistvene oblike.

Je s tem res tako? Tukaj je nasprotni primer, ki naj pokaže, da dražljajski pomen vendarle ima svojo zgradbo.

(1) Mehkost opazovalnih stavkov kot argument v prid uvajanja kategorij

Zahteva pri določitvi opazovalnih stavkov je bila tudi njihova mehkost. Primer zajema indukcijo. Opazovalni stavki se lahko spremenijo ob pritisku izkustva na njihovem robu. Tako je pritrjevanje in odklonitev opazovalnega stavka "Labod." različno od prejšnjega, ko se bo posameznik naučil, da so nekateri labodi črni in da zatorej vsi labodi niso zgolj beli.

To kaže, da ima dražljajski pomen določeno zgradbo, kajti množica situacij, katerim lahko pritrđimo ali pa jih odklonimo, se lahko spremeni, ko se pojavijo novi podatki. To tudi pomeni, da nove podatke lahko vključimo v dražljaj.

⁶ Pri formuli je "V" operator vednosti, "p" je poljubna propozicija, indeks "a" pa pomeni določeno osebo. Formulo lahko nadomestimo z "Franc ve, da je trava zelena.", pri čemer je sedaj nadomeščena propozicija "Trava je zelena.", oseba "a" pa je Franc. Cela formula vednosti se glasi:

$$V_a p =_{\text{def}} p \ \& \ P_a p \ \& \ U_a p,$$

pri čemer zatrdni "p" pomeni resničnost, "P" je operator prepričanja, "U" pa je operator upravičenosti.

Naslednje vprašanje je: Ko smo že bili pristali na zgradbo dražljajskega pomena, kaj naj ta zgradba pravzaprav bo? Odgovor je, da bo zgradba dražljajskega pomena zgradba kategorizacije. Glede na to moramo dražljajski pomen razumeti kot zaznavno kategorizacijo. Kaj pa je kategorizacija?

c. Kategorizacija

Kategorizacija ponuja odgovor na vprašanje po tem, kaj naj predpostavimo pri našem pridobivanju vednosti o svetu. Kategorizacija je spoznavna. Povzame načine, kako organizem nekaj ve o svetu.

Kljub temu da so dejstva v svetu - vkolikor pač obstajajo - lahko med seboj povezana, so ta dejstva vselej omejena na določeno ponavljajočo se množico izkustev.

Zaznavne kategorije sedaj vmeščajo različna izkustva v množice, ki omogočajo obnašanske odzive pritrjevanja in odklonitve. Zaznavne kategorije grade na spoznavni ekonomiji: ker kategorije obstajajo, se nam ni treba čuditi ob vsakem vnovičnem pojavu primerka zajca. Pri naših obnašajskih odzivih vse pojave zajcev uvrščamo v eno množico, v kategorijo. Tako dobimo zaznavno kategorijo "Zajec".

i. Zaznavne kategorije

Razlikujemo lahko med višjimi in nižjimi zaznavnimi kategorijami.

(1) Višje kategorije

Višje zaznavne kategorije zajemajo zajce. Tem kategorijam lahko pritrdimo ali pa jih odklonimo.

(2) Nižje občutkovne kategorije

Nižje zaznavne občutkovne kategorije zajemajo robove, razporeditev na površinah in foneme. Ni možno pritrditi vidnemu zabeleženju roba ter slušnemu zabeleženju fonema ali pa ju odkloniti.

Razmerje nižjih in višjih zaznavnih kategorij je takšno, da so prve v oporo gradnji drugih, kljub temu da zabeleženje fonemov zaznave besede ne odloči docela eno-značno.

Predpostavljamo lahko, da so nižje zaznavne kategorije razvojno gledano prvotne glede na višje kategorije.

Ker sta tako pritrditev in odklonitev kot tudi razvrščanje zadev v razrede tipična za višje zaznavne kategorije, lahko sedaj poskusimo postaviti *dražljajski pomen ob bok višjim zaznavnim kategorijam*.

Nemudoma opazimo dobitok pri razlagi kategorij. Nekaj zmede bo verjetno pritrjene, če je dražljajski pomen zares zaznavna kategorija. Zaznavne kategorije največkrat obravnavajo v njihovi povezavi s pojmi. In res, če so kategorije enake dražljajskemu pomenu, jih morajo podati stavki. Dokaz je v tem, da jim lahko pritrdimo, ali pa jih odklonimo. Zmotno bi bilo torej kategorije razumeti, kot da so bistveno povezane zgolj s pojmi, vsak takšen nastop določene kategorije pa bi moral imeti stavčno razlago, do katere je možna obnašajska naravnost pritrjevanja in odklonitve.

d. Mar dileme pri razlagi dražljajskega pomena podčrtujejo mnenje, naj dražljajski pomen razumemo kot zaznavno kategorizacijo?

i. Podobnost kot povezava med dražljajskim pomenom ter med zaznavnimi kategorijami

Podobnost je ena izmed nevšečnih zadev, ki bi se jih radi znebili, ko določamo pomen. S tega stališča ne bi razlaga pomena s pomočjo podobnosti prav ničesar dokazala, saj bi že morala predpostaviti pomen. Pomen pa ravno moramo razločiti. Zato glede na ta splošni argument s pomenom ne moremo rokovati v izrazju podobnosti.

Dražljajski pomen ne predpostavlja nikakršnega pomena. Vkolikor pa si ne glede na to posebej ogledamo različne načine dražljajskega pomena, in če nadalje nasploh upoštevamo tiste opazovalne stavke, za katerih razlago je prirejen dražljajski pomen, ves čas ostajamo pri podobnosti.

Zadeve pa niso tako enostavne. Slediti moramo celotnemu postopku nekotnih poskusov, da se znebimo podobnosti. Ob tem da si bomo v spomin vtisnili vprašanje podobnosti, si bomo še enkrat ogledali ravnokar orisan razpredelnični posnetek, na kateremu iščemo element, ki je zadolžen za pomen opazovalnih stavkov (primerjaj zgoraj podano razpredelnico):

Prvi predlagani element, ki naj bi določil pomen opazovalnega stavka, je *situacija*. Ker je to ista situacija, v kateri domorodec izjavi "Gavagai" in v kateri skuša jezikoslovec to izjavo razložiti kot "Zajec", pri tem *ni udeležene nikakršne podobnosti*. Obstaja namreč enakost situacije.

To kaže, da *vstopi podobnost* v razpravo *skupaj s* pojavom *dražljajskega pomena*. Dražljajski pomen je določen kot razred vseh občutkov, ki bi vzbudili pritrditev, če bi jih paroma združili z izjavo (kakršna je "Gavagai"), pa tudi vseh občutkov, ki bi vzbudili odklonitev. Ni težko videti, da je podobnost občutkovnih vtiskov na organizmovih sprejemnih organih glavni element pri določitvi dražljajskega pomena. Ta naravna opora na podobnost na eni strani ter na izkustvo z nevšečnostmi, ko skušamo s podobnostjo odločiti pomen na drugi strani, je morda tudi razlog za to, da iščemo nekaj drugega kot dražljajski pomen, oziroma zakaj moramo še nadalje bolj podrobno določiti dražljajski pomen kot tisto, kar določa pomen opazovalnih stavkov.

Naslednja možnost so *skupni sprejemni organi*. To bi nam omogočilo, da se znebimo podobnosti, saj si skupni sprejemni organi ne bi bili podobni, ampak enaki. Enakost pa ni podobnost. Ta možnost izpade zaradi bioloških razlogov razlike med omejenimi posamičnimi organizmi.

Zato moramo dražljajski pomen iztiniti kako drugače. Kandidat naj bo takle: *podobni občutki*, ki vzbudijo pritrjevanje in odklonitev, so predlagani kot element, ki je zadolžen za pomen opazovalnega stavka "Gavagai.". Domorodec in jezikoslovec imata na razpolago podobne občutke. Tukaj pa se pojavi stari refleks, po katerem bi se bilo dobro znebiti podobnosti. Ker je predlog, da so za pomen opazovalnih stavkov zadolženi podobni občutki pri več posameznikih, se skušamo znebiti *podobnosti občutkov vzdolž več posameznikov*.

Kaj lahko predlagamo? Najprej se opremo na *posameznikovo pritrjevanje in odklanjanje*. Posameznikovo pritrjevanje in odklanjanje pa je zopet odvisno od *podobnosti* pojavnih opazovalnih situacij *pri tem posamezniku*. Tako se bomo sedaj skušali znebiti vračajoče se podobnosti, ki je v oporo pritrjevanju in odklanjanju pri določenem posamezniku. Predlog, ki se osrediči na posameznikovo pritrjevanje in odklanjanje, pa bi moral prav tako biti zmožen pojasniti skupnost. Stavek je potem določen kot opazovalen za skupnost, če je opazovalen za vsakega člana skupnosti. Ni težko opaziti, da se pri tej opredelitvi skupnosti podobnost za posameznika ohrani.

To pa povzroči težavo, saj je mogoče oskrbeti protiprimer. Stavek je lahko opazovalen za vse posameznike, ne pa za skupino (Bergström). To bi pravitako po-

menilo, da ne bi bilo podobnosti med člani skupinskega pritrjevanja in odklanjanja.

Ker so zmožnosti glede podobnosti, ki se dogaja na posameznikovih površinah izčrpane, je sedaj predlog, da potisnemo *podobnost na površino* prve vzročno odgovorne *zunanje zadeve* v situaciji skrajnega prevoda, na začevno kožo. To pa nasprotuje predpostavki o pomenu sprejemnih površin. Poleg tega to zopet uvede podobnost.

Zadnji predlog je v ohranitvi prejšnjih koristnih strani, ki jih še iztanimo. Obdržimo posameznikovo pritrjevanje in odklanjanje. Pritrjevanje in odklanjanje razširimo na vsakega posameznika, da bi tako stavek določili kot opazovalni stavek za skupino. Prejšnjemu pogoju dodamo, da se bo vsak posameznik strinjal v pritrjevanju in odklanjanju, če bi bil soočen s primerkom izjave. To praktično pomeni dodatek *proti-dejstvenega pogojnika* kot pogoja, ki omogoča vpeljavo splošnih zakonomernih trditvev. Tako pa pogojev opazovanja ne moremo več uporabiti pri dogodnih stavkih, kar naj bi opazovalni stavki pač bili. Splošne zakonomerne trditve se zares znebijo podobnosti, ne opravljajo pa več tistega opravila, ki bi ga morale, namreč da bi povedale, kaj je pomen opazovalnega stavka.

Tako lahko sklepamo, da že obstajajo *opazovalni stavki*, potem mora obstajati *podobnost*. Še bolj natančno, če obstaja *dražljajski pomen*, potem bo obstajala podobnost, v kolikor je pač namen dražljajskega pomena, da določi opazovalne stavke.

Tako je podobnost pomembna za dražljajski pomen. Podobnost pa je prav tako pomembna za opredelitev zaznavnih kategorij. Če nekaj uvrstimo v kategorijo ptičev, potem je primerno, da je ta bitnost podobna drugim posamičnim ptičem. Podobnost se lahko zopet pojavi med določili zaznavnih kategorij, če te kategorije zares določajo pojmovni prilastki. Ptiči so eden drugemu podobni zato, ker gnezdijo v drevju, ker pojejo in letajo. Člana kategorije bomo prej prepoznali kot člana te kategorije, če ima več za to zaznavno kategorijo značilnih lastnosti. To pa pomeni, da bomo člana kategorije prej uvrstili v primeru, ko bo bolj podoben drugim članom, ali pa prototipskemu ptiču kot povprečni združitvi podobnih značilnosti ali lastnosti.

Če je podobnost pomembna tako za dražljajski pomen kot tudi za kategorije, je to lahko en razlog za predpostavko, da sta si dražljajski pomen in zaznavne kategorije eden drugemu blizu.

Mar lahko dražljajski pomen imamo za enakega zaznavni kategoriji?

Kaj je dražljajski pomen? Je množica vseh dražljajev, ki bi vzbudili pritrjevanje ali prav tako odklonitev, ko jih v opazovalnem položaju združimo s stavkom. Dražljajski pomen je zaznavna kategorija.

Dražljajskega pomena nismo hoteli postaviti v izrazje kategorij zavoljo behaviorističnega ozadja celotnega podjetja. Bojazen je bila, da bo predpostavka kategorij vpeljala duševno tvar, saj so kategorije običajno dojete kot duševne bitnosti.

Kategorije niso nujno duševne bitnosti. Vprašanje o duševni ali o zunanji zgradbi kategorij naj ostane odprto. Kategorije lahko še najbolje podamo v obnašajskih terminih. Obstaja predlog, naj na kategorije gledamo ekološko (Neisser). V tem primeru kategorije ne bi bile niti nekaj notranjega in duševnega, pa tudi ne kaj zunanjega, ampak bi bile še najbolj primerno vmeščene na organizmове sprejemne površine. To bi se ujemale tudi s predlogom za umestitev dražljajskega pomena in s tem v zvezi z vprašanjem, kam naj umestimo element, ki je odgovoren za pomen opazovalnih stavkov.

ii. Proksimalnost in distalnost

Dražljajski pomen je bil določen kot proksimalen. Če naj dražljajski pomen razložimo kot zaznavno kategorijo, potem moramo tudi zaznavne kategorije dojeti kot proksimalne. To pomeni, da moramo pojasniti zaznavne kategorije v izrazju obna-

šanjskih odzivov, ki so umeščeni na organizmovih sprejemnih površinah. Tako je primerno, če iščemo zaznavne kategorije na organizmovih sprejemnih površinah, ne pa znotraj organizmova glave, kot to sicer pogosto počnemo.

iii. Posameznik in skupnost

Prav podobno kot dražljajski pomen najbolje pojasnimo začevši pri posamezniku, pozneje pa za skupnost tako, da izhajamo od pritrditve in odklanjanja vsakega posameznika, moramo tudi zaznavne kategorije v njihovi psihološki realnosti razumeti najprej kot posameznikovo lastnost.

e. Postavke kot kategorije

V knjigi *Beseda in predmet* je o postavkah govor ravno pred poglavjem o skrajnem prevodu. Postavke so vse tisto, za kar znanost trdi, da obstaja.

Tako so prvotne postavke elektroni. Postavke pa so tudi zajci, mize in božanstva.

Če je tako, potem lahko zaznavne kategorije dojemamo kot podlago postavk. Domnevamo lahko, da so v delu *Beseda in predmet pogoj postavk prav začetni dražljajski pomeni*.

To pa kaže, da postavke že imajo določeno notranjo zgradbo - in tako tudi je. Naše dojetje o tem, kaj naj velja za to vrst elektrona, se lahko spremeni. Naša vednost o tem, kaj naj razvrstimo pod ribe, se prav tako lahko spreminja.

S tem ko uvedemo zaznavne kategorije, naletimo na namig, ki oskrbi razmerje postavk in dražljajskih pomenov in celo zatrdi njihovo enakost. Razlika je v tem, da so postavke manj zavezane zaznavanju, kot pa so zaznavne kategorije in dražljajski pomen.

Postavke temelje na sprejemnih površinah.

f. Površine

Pomen površin je bistven. To je razlog, da dražljajev raje ne umeščamo na površino zunanjega skupnega vzroka obnašanja.

Tako postane kritična točka sprejemna površina posamičnega organizma. Sprejem sam nima zgradbe. Pritrjevanje in odklanjanje pa oskrbita zgradbo. Pritrjevanje in odklanjanje sta prisotna v dražljajskem pomenu.

Ostajanje na sprejemnih površinah ima posledico, da so izključene tako notranje bitnosti kot tudi dvomljive zunanje stvari.

i. Ni notranjih bitnosti

Če ostanemo pri površinah in pri odzivih na njihovo zgradbo, ni potrebe po uvajanju kakšnih notranjih bitnosti, kot so denimo prepričanja in želje z njihovo intencionalno naravo. Ni potrebno določiti notranje zgradbe površin. Dovolj bo, če odkrijemo odzive pritrdjevanja in odklanjanja, ki jih ta zgradba povzroča.

ii. Dvomljive stvari

Čeprav morda ni boljšega načina, kako opredeliti zunanje predmete, kot če rečemo, da so tisto, kar zapolnjuje določeno področje prostora in časa, je treba priznati, da takšna opredelitev ne vliva preveč zaupanja v zunanje predmete.

g. Naturalizirana spoznavna teorija kot podlaga teze, naj dražljajski pomen razumemo kot zaznavno kategorizacijo

Glavni ugovor močnemu enačenju dražljajškega pomena s kategorizacijo je lahko še vedno tudi, da so kategorije psihološke, dražljajski pomen pa ni psihološki.

Dejstvo je, da kategorije niso ontološke. So spoznavne. Povzemajo organizmive odzive na njegov porazdeljeni okolni svet.

Kategorije so obnašajnske. Omogočajo ustrezne organizmive odzive.

Prav tako pa je spoznaven tudi dražljajski pomen.

Poleg tega je bil glavni izziv in tudi vaja podati znanje o svetu, začeni z organizmovimi sprejemnimi površinami, in z nadaljnjo zvezno izgradnjo znanosti.

Vaja v naturalizirani spoznavni teoriji prične z dražljajskim pomenom ali z zaznavnimi kategorijami.

Vkolikor pristanemo na njuno enakost, se lahko česa naučimo tako o dražljajskem pomenu kot tudi o naravi zaznavnih kategorij.

Literatura

- Harnad, Stevan, izd. (1987). *Categorical Perception. The Groundwork of Cognition*. Cambridge University Press: Cambridge, New York.
- Horgan, Terence (1991). "Metaphysical Realism and Psychologistic Semantics", *Erkenntnis* 34: 297-322.
- Neisser, Ulric, izd. (1987) *Concepts and Conceptual Development*. Ecological and intellectual factors in categorization. Cambridge University Press: Cambridge, New York.
- Quine, W.V.O. (1970). *Philosophy of Logic*. Prentice-Hall, Englewood Cliffs.
- Quine, W.V.O. (1985). "Events and Reification", in LePore and McLaughlin (izd.), *Actions and Events: Perspectives on the Philosophy of Donald Davidson*. Basil Blackwell, Oxford.
- Quine, W.V.O. (1977) "Natural Kinds", v Schwartz, Stephen P., izd., *Naming, Necessity and Natural Kinds.*, Cornell University Press: Ithaca and London, 155-175.
- Quine, W.V.O. (1990). *Pursuit of truth*. (PT). Cambridge and London: Harvard University Press.
- Quine, W.V.O. (1981). *Theories and things*. The Belknap Press of Harvard University Press. Cambridge, Massachusetts and London, England.
- Quine W.V.O. (1960). *Word and object*. Massachusetts: MIT.
- Van Inwagen, Peter (1990). *Material beings*. Ithaca and London: Cornell University Press.